

ГОЛКИ ДЛЯ ДИКОБРАЗА

СПРОМОЖНОСТІ, НЕОБХІДНІ СИЛАМ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ДЛЯ ГАРАНТУВАННЯ ЕФЕКТУ СТРИМУВАННЯ,
ВИХОДЯЧИ З ДОСВІДУ БОЙОВИХ ДІЙ
ПІСЛЯ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ

ГОЛКИ ДЛЯ ДИКОБРАЗА

СПРОМОЖНОСТІ,
НЕОБХІДНІ СИЛАМ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ДЛЯ ГАРАНТУВАННЯ ЕФЕКТУ СТРИМУВАННЯ,
ВИХОДЯЧИ З ДОСВІДУ БОЙОВИХ ДІЙ
ПІСЛЯ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ

Документ підготовлено аналітичним відділом ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!»

Вважаємо, що інформація є коректною та актуальною станом на листопад 2023 року. ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!» не несе відповідальності за наслідки використання цієї інформації з іншою метою або в іншому контексті.

Дизайн і верстка: Микола Ковальчук, Антон Муравейник

Фото на обкладинці: Operational Command West, Збройні Сили України

Аналітичний відділ ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!» створено у травні 2018 року. Завдання аналітиків — всебічне вивчення питань, що мають прямий чи опосередкований вплив на обороноздатність України.

ГО «ПОВЕРНИСЬ ЖИВИМ!»

Україна, 01030, м. Київ, вул. Богдана Хмельницького, 32, офіс 41

Телефон: +38 (068) 500 88 00

Сторінка: savelife.in.ua

E-mail: office@savelife.in.ua

Зміст

Вступ	4
Різновиди ефекту стримування	5
Застереження	5
Дії в повітрі і на морі. Стратегії заборони	7
Контекст	7
Стратегія заборони проектування сили в повітрі (air denial)	7
Стратегія заборони проектування сили на морі (sea denial)	10
Бойові дії на суші. Від оборони до наступу	13
Висновки	18

Вступ

Рішення військово-політичного керівництва РФ 24 лютого 2022 року перетворити локальну агресію на Донбасі й нестабільність на Чорному морі в найбільшу регіональну війну в Європі є трагедією сучасної України. Запобігання повторенню подібної трагедії має бути ключовим завданням перспективної оборонної політики України. Ціллю такої політики є створення належного ефекту стримування.

Саме створення та підтримка ефекту стримування є ключовим завданням будь-яких Сил оборони в ядерну епоху. Ефект стримування ґрунтується на трьох складових. По-перше, це відповідні спроможності достатньої кількості для тривалих бойових дій у ключових фізичних вимірах (domain) війни. По-друге, це демонстрація здатності ефективно застосовувати відповідні спроможності в рамках загальновійськового бою/операції, що досягається якісною програмою підготовки і кадровою політикою. По-третє, це проведення комплексу політико-дипломатичних, інформаційних і спеціальних заходів, який дозволить переконати іншу сторону в тому, що використання воєнного інструменту позбавлене будь-якого сенсу через значну ціну відплати і супутні ризики.

Цей полісі-бриф присвячено першій складовій створення і підтримки належного ефекту стримування — а саме базового окреслення переліку спроможностей для дій у ключових фізичних вимірах війни, виходячи з досвіду бойових дій після 24 лютого 2022 року.

На сьогодні партнери України діють на основі консенсусу, що нанесення відповідного рівня ураження міжвидовому угрупованню РФ тут і зараз є недостатнім для довготривалого миру і безпеки в Європі.¹ Саме тому не менш важливим елементом є створення нових Сил оборони України, які стануть основою необхідного ефекту стримування. Дискусії щодо обрисів перспективних Сил оборони України і їх потреб у частині спроможностей тривали в США наприкінці літа й на початку осені 2022 року.² Проте відповідні дискусії відійшли на другий план на фоні підготовки України до наступальних дій на півдні протягом кампанії 2023 року.

До питання обрисів перспективних Сил оборони України, включно із необхідними спроможностями, країни НАТО повернулися напередодні Вільнюського саміту Альянсу, оскільки так звана Ізраїльська модель гарантування безпеки (або «стратегія дикобраза») розглядалася США як найбільш оптимальна в умовах браку бажання форсувати приєднання України до НАТО в коротко- і середньостроковій перспективі.³ Визначення переліку спроможностей для дій на суші, в повітрі і на морі Силами оборони України визначається одним із пріоритетів. Проте на сьогодні дане питання знову посідає друге місце. Першочерговим визначається розробка і підписання рамкових двосторонніх політичних домовленостей щодо сприяння в гарантуванні довгострокової безпеки України, які б деталізували Декларацію країни G7 від 12 липня 2023 року⁴ щодо підтримки

¹ Russia's Strategic Failure and Ukraine's Secure Future — <https://www.state.gov/russias-strategic-failure-and-ukraines-secure-future>

² US military working on analysis to shape and support Ukraine's military in long term — <https://edition.cnn.com/2022/09/07/politics/us-military-ukraine-analysis/index.html>

³ To Aid Ukraine in Fight Against Russia, Allies Look to Security Model Like Israel's — <https://www.wsj.com/articles/to-aid-ukraine-in-fight-against-russia-allies-look-to-security-model-like-israels-8a05f0e5>

⁴ Ukraine has started negotiations with the US on bilateral agreement on security commitments — <https://www.president.gov.ua/en/news/ukrayina-rozpochala-peregovori-zi-ssha-shodo-dvostoronnoyi-u-84717>

України. Таким чином, ціллю відповідного полісі-брифу є також стимулювати дискусію щодо відповідного питання до завершення розробки відповідних рамкових двосторонніх політичних домовленостей. Даний полісі-бриф може розглядатися як основа в рамках обговорення і схвалення перспективного обрису Сил оборони України.

Різновиди ефекту стримування

По-перше, необхідно внести певну ясність щодо того, про який ефект стримування йде мова.⁵ На сьогодні в теоретичній літературі виділяють два ключові різновиди ефекту стримування, які були відображені в останній ітерації Національної оборонної стратегії США, а саме:

- ◆ стримування через покарання (deterrence by punishment);
- ◆ стримування через заборону (deterrence by denial).

Ключовою різницею є ступінь ураження, який може бути завданий у разі потреби, якщо мова йде про саме воєнний вимір. Стимування через покарання передбачає нанесення меншого рівня ураження на противагу стримуванню через заборону. В першому випадку мова йде про рівень ураження, який унеможлиблює швидке захоплення чи утримання територій, не дає швидко досягти поставлених цілей. Для цього вистачає часткового знищення міжвидового угруповання противника для втрати ним наступального потенціалу. В стримуванні через покарання воєнні заходи поєднуються із заходами економічної і дипломатичної відплати, щоб збільшити ціну можливої агресії. У випадку стримування через заборону, мова йде про швидке і практично повне знищення угруповання, яке може бути застосоване під час агресії. Стимування через покарання є дешевшим варіантом, адже на противагу стримуванню через заборону не вимагає створення тотальної якісної та кількісної переваги над ймовірним противником.

Саме до стримування через заборону прагне Польща в рамках поточного процесу переозброєння і реформування власних Сил оборони. Хоча в самій Польщі тривають дискусії наскільки такий підхід є виправданим і сталим в середньо- і довгостроковій перспективі.⁶ Для України стримування через заборону — нереалістична опція через важкі наслідки війни, обмежену ресурсну і технологічну базу. Тому раціонально буде зосередитися саме на спроможностях, які необхідні для стримування через покарання, враховуючи контекст України.

Застереження

Проблема забезпечення ефекту стримування через отримання і освоєння відповідних спроможностей є комплексним завданням, як згадувалося вище. Врешті важливим є не лише отримання і освоєння відповідних спроможностей, а і належна комунікація відповідних моментів потенційному противнику. Події напередодні 24 лютого 2022 року показали нездатність керівництва РФ і безпосередньо Володимира Путіна об'єктивно оцінювати потенціал і здатність Сил оборони України до спротиву. Як наслідок, необхідно

⁵ Understanding Deterrence — <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE295.html>

⁶ The Strongest Army in Europe? — <https://www.project-syndicate.org/commentary/poland-pis-populist-government-military-procurement-by-slawomir-sierakowski-2023-08>

враховувати, що навіть отримання і освоєння перспективного переліку спроможностей не гарантує повною мірою досягнення ефекту стримування через особливості політичної системи в РФ в частині збору, обробки і використання інформації в процесі прийняття ключових стратегічних рішень.

Використання термінів «стратегія заборони» і «стримування через заборону» не повинні вводити в оману. В першому випадку мова йде про відповідну філософію ведення бойових дій, яка ґрунтується на ускладненні/унеможливленні проектування сили в тому чи іншому фізичному вимірі війни. Водночас «стримування через заборону» є більш комплексним поняттям, яке включає набуття, демонстрацію і використання, в разі потреби, відповідних спроможностей у фізичних вимірах ведення війни як для ускладнення/унеможливлення проектування сили іншою стороною, так і для власного проектування сили.

Іншим важливим застереженням є те, що орієнтовний перелік спроможностей не є вичерпним і остаточним. Мова йде лише про необхідні спроможності для реалізації завдань (стратегій) в ключових фізичних доменах ведення війни. Відповідний перелік може змінюватися і уточнюватися, зважаючи на природну еволюцію технологій і способів їх застосування, а також прискорення відповідного процесу в останні десятиліття.⁷ Метою цього брифу є лише базове окреслення мінімального рівня спроможностей для гарантування ефекту стримування через покарання.

Даний полісі-бриф є запрошенням до важливої дискусії як всередині України, так і в рамках взаємодії з міжнародними партнерами.

⁷ Jack Watling «The Arms of the Future: Technology and Close Combat in the 21st Century: Technology and Close Combat in the Twenty-First Century (New Perspectives on Defence and Security)».

Дії в повітрі і на морі. Стратегії заборони

Контекст

Хоча основні події Російсько-Української війни розгортаються на суші, варто почати з двох інших фізичних вимірів ведення бойових дій — повітря і моря. Ведення бойових дій Україною після 24 лютого 2022 року в цих двох вимірах об'єднує спільний знаменник. А саме те, що основний наголос здійснювався на реалізації так званих стратегій заборони (denial strategies). Основне завдання такого підходу в тому, щоб шляхом відповідних дій щонайменше збільшити ціну проектування противником сили у відповідному вимірі і як максимум повністю унеможливити свободу його дій для попередження синергетичного ефекту застосування разом з іншими видами військ. Прикладом цього може слугувати нездатність РФ завоювати і утримувати домінування в повітрі шляхом реалізації Україною стратегії air denial, що, в свою чергу, завадило більш ефективному проектуванню сили міжвидовим угрупованням РФ на суші та на морі.

Стратегія заборони проектування сили в повітрі (air denial)

Щоденні брифінги Міністерства оборони США після 24 лютого 2022 року не дарма починалися із констатації того, що РФ не вдалося повністю завоювати так зване домінування в повітрі (air superiority) і якісно його використовувати, в той час як повітряний простір України залишався ареною активного протиборства.⁸ Перша перемога України після 24 лютого 2022 року була дійсно здобута в рамках протиборства в повітряному вимірі ведення війни, коли вдалося попередити завоювання, утримання і використання РФ домінування в повітрі, не зважаючи на формальну кількісну і якісну перевагу в засобах повітряного нападу. Адже саме домінування в повітрі визначається як один із ключових факторів перемоги в сучасній війні — це засвідчують низка війн високої інтенсивності, починаючи з Другої світової.

Нездатність Повітряно-космічних сил РФ захопити, утримувати і використовувати домінування в повітрі стало наслідком двох ключових факторів: 1) браку навичок і досвіду в плануванні і здійсненні операцій щодо придушення і знищення інтегрованих систем ППО, 2) якісним діям українських зенітно-ракетних військ (ЗРК С-300ПС/ПТ, Бук М1, Оса-АКМ), радіотехнічних військ і, меншою мірою, пілотованої авіації, які в сукупності змогли зберегти потенціал, перегрупуватися і завдати необхідний рівень ураження літакам та гелікоптерам ЗС РФ протягом першого місяця після 24 лютого 2022 року.⁹ Вже на початку квітня 2022 року РФ відмовилася від масштабного застосування пілотованої авіації в глибині повітряного простору України.¹⁰

Так чи інакше Україні вдалося реалізувати стратегію заборони в повітряному вимірі, яка мала безпосередній вплив на розвиток подій в майбутньому. По суті РФ не змогла

⁸ Pentagon Press Secretary John F. Kirby Holds a Press Briefing, March 4, 2022 — <https://www.defense.gov/News/Transcripts/Transcript/Article/2956340/pentagon-press-secretary-john-f-kirby-holds-a-press-briefing-march-4-2022>

⁹ Failure to Control Ukraine's Skies Betrays Key Flaw in Russia's War Strategy — <https://www.wsj.com/articles/failure-to-control-ukraines-skies-betrays-key-flaw-in-russias-war-strategy-11665915386>

¹⁰ RUSI «The Russian Air War and Ukrainian Requirements for Air Defence» — <https://static.rusi.org/SR-Russian-Air-War-Ukraine-web-final.pdf>

отримати свободу дій на реалізацію своєї кількісної та якісної переваги в пілотованій авіації з метою підтримки наземних з'єднань і дій на морі. В іншому випадку, Україні було б значно складніше проводити успішну стратегічну оборонну операцію. Можливість РФ вільно застосовувати пілотовану авіацію в глибині повітряного простору України ускладнювала б перегрупування на фронті, підведення і розгортання резервів, а також ведення економічно активного життя населення на територіях, які безпосередньо не зачепили бойові дії.

Неможливість ПКС РФ діяти в глибині повітряного простору України стала причиною зміни стратегії РФ і зосередженості на ударах за допомогою крилатих і балістичних ракет, а далі — на БПЛА-камікадзе, як із метою ураження об'єктів критичної інфраструктури (залізниці, нафтопереробні підприємства, електромережі), так і з метою виснаження запасу радянських ракет-перехоплювачів у розпорядженні України. Особливим викликом були саме БПЛА-камікадзе типу Shahed-131/136 — мова йшла про знаходження способів, які б дозволили не лише масово, а й дешево перехоплювати відповідні системи.¹¹ Примітно, що РФ не вдалося завдати відповідний рівень ураження критично важливій інфраструктурі з метою отримання політичних засобів тиску. Проте РФ значно наблизилася до виснаження українських запасів перехоплювачів до радянських ЗРК.¹²

Тому не дивно, що основну увагу країни Контактної групи з питань оборони України (формат «Рамштайн») приділили саме розвитку і посиленню наземного сегменту ППО, на який лягла основна відповідальність з реалізації стратегії заборони проектування сили в повітрі. Якщо в перші місяці війни мова йшла про посилення відповідного сегменту за рахунок різноманітних типів ПЗРК, то далі мова йшла про передачу самодостатніх комплексів, які здатні виявляти, супроводжувати і знищувати відповідні повітряні цілі.¹³ На сьогодні Україна отримала в своє розпорядження такі зенітно-ракетні комплекси (ЗРК) та зенітно-артилерійські комплекси (ЗАК) західного виробництва — Stormer, NASAMS, IRIS-T, HAWK, SAMP-T, Patriot, Avenger та Gepard.

Ключовим обмежуючим чинником швидкої передачі відповідних ЗРК є інша філософія в сегменті ППО/ПРО, яку сповідують країни НАТО на протигагу радянській традиції, яку успадкувала Україна. Традиція НАТО передбачає значно меншу роль наземних ЗРК/ЗАК в системі ППО/ПРО — домінування в повітрі розглядається також як ключовий засіб нівелювання загроз із повітря. Як наслідок, необхідний значний час на повну реалізацію планів зі створення 15 батарей ЗРК NASAMS, які різні країни обіцяли Україні.¹⁴ Теж саме стосується планів ОПК ФРН наростити виробництво ЗРК IRIS-T та ракет до них, а також розгорнути власне виробництво боєприпасів до ЗАК Gepard.¹⁵

В цих умовах військово-політичне керівництво України стикається з дилемою — необхідність балансувати в межах двох ключових завдань щодо ППО країни (прикриття ключових об'єктів критичної інфраструктури) і ППО угруповання військ на фронті (прикриття

¹¹ Will Russia's drone attacks change the war in Ukraine? — <https://www.economist.com/the-economist-explains/2022/10/19/will-russias-drone-attacks-change-the-war-in-ukraine>

¹² Leaked documents warn of weaknesses in Ukraine's defenses — <https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/04/08/leak-documents-ukraine-air-defense>

¹³ 'Risk worth taking': U.S. rushes MANPADS to Ukraine despite proliferation concerns — <https://www.reuters.com/world/risk-worth-taking-us-rushes-manpads-ukraine-despite-proliferation-concerns-2022-03-11>

¹⁴ The USA ordered six more NASAMS air defense systems for Ukraine — <https://mil.in.ua/en/news/the-usa-ordered-six-more-nasams-air-defense-systems-for-ukraine>

¹⁵ German arms maker Diehl to ramp up production of IRIS-T air defence system — <https://www.reuters.com/markets/europe/german-arms-maker-diehl-ramp-up-production-iris-t-air-defence-system-2023-09-05>

угруповання військ).¹⁶ Чи не найповніше ця дилема проявилася напередодні наступу України в Запорізькій області, коли РФ серією ударів в травні 2023 року по цивільній інфраструктурі намагалася відволікти відповідні обмежені ресурси в сегменті ППО від потреб угруповання на фронті.

Як наслідок, не менш важливим є отримання та освоєння Україною сучасних поліфункціональних винищувачів четвертого покоління. Україна визначає мінімальну потребу відповідних платформ в 48 одиниць, а максимальну — приблизно 120 одиниць.¹⁷ Відповідні платформи з кращим радаром, який дозволяє виявляти і відслідковувати більшу кількість повітряних цілей на більшій відстані, а також із кращими ракетами «повітря-повітря» мали б дозволити покрити прогалини, які виникають, зважаючи на обмеження радіусу дії наземних ЗРК і ЗАК.¹⁸ Таким чином, мова йде як про недопущення пілотованої авіації в глибину повітряного простору України, так і про кращу боротьбу з БПЛА-камікадзе і крилатими ракетами. Окрім того, наявність в арсеналі України поліфункціональних винищувачів четвертого покоління означатиме більшу загрозу для російської пілотованої авіації, яка активно почала використовувати різні типи коректованих авіаційних боєприпасів (КАБ) без необхідності заходити в глибину повітряного простору України.¹⁹

Звісно, не менш важливою є можливість інтеграції різноманітних боєприпасів типу «повітря-суша» і «повітря-море» до відповідних поліфункціональних винищувачів четвертого покоління. Боєприпаси типу JDAM, JDAM-ER, AGM-88 HARM Повітряні сили України змогли інтегрувати до радянських винищувачів, проте ТТХ радянських систем не дозволяють повною мірою реалізувати потенціал відповідних систем ураження.

Тим не менш, ключовим завданням сучасної пілотованої авіації є подальша успішна реалізація стратегії заборони проектування противником сили в повітрі разом із якіснішою протидією більшій частині спектру засобів повітряного нападу. Очікуючи майбутнього отримання і застосування Україною літаків F-16, відповідно до рішень серпня 2023 року, необхідно не потрапити в пастку завищених очікувань у частині здатності України захопити, утримувати і використовувати домінування в повітрі за зразком того, як це роблять ВПС США.²⁰ Мова й далі йтиме, перш за все, про стратегію заборони проектування сили в повітрі, а також про завдання точкових ударів в інтересах українських сил на суші і на морі, в міру освоєння потенціалу відповідних платформ.

Окремо варто наголосити на тому, що успішна реалізація Україною стратегії заборони проектування сили в повітрі стала певним концептуальним сюрпризом для західних військових і аналітиків, які звикли до цього сприймати відповідне питання в площині «дружнє домінування в повітрі» і «вороже домінування в повітрі».²¹ Третій варіант, який наголошує на нівелюванні здатності іншої сторони використати перевагу в повітрі,

¹⁶ Military briefing: Russian 'Alligators' menace Ukraine's counteroffensive — <https://www.ft.com/content/d8fe8941-3703-433d-ac7a-dab9ba500481>

¹⁷ F-16s Not Timely or Affordable for Ukraine, DOD Policy Chief Says — <https://www.airandspaceforces.com/f-16s-not-timely-or-affordable-for-ukraine-dod-policy-chief-says>

¹⁸ F-16s might not win Ukraine's war, but they promise a more equal fight — <https://www.ft.com/content/ef53a540-33a2-410c-80e8-a611d4fb4448>

¹⁹ Guided bombs — new Russian tactics in the Ukraine war? — <https://www.dw.com/en/guided-bombs-new-russian-tactics-in-the-ukraine-war/a-65378079>

²⁰ F-16s Are No Magic Bullet for Ukraine, but They Are a Game Changer with the Right Munitions — <https://www.rand.org/pubs/commentary/2023/10/f-16s-are-no-magic-bullet-for-ukraine-but-they-are.html>

²¹ Air Denial Lessons from Ukraine — <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2023/september/air-denial-lessons-ukraine>

є цікавим варіантом як для ВПС США, так і для Корпусу Морської піхоти на початкових етапах можливих війн.

Загалом варто ще раз наголосити на успішності українського варіанту стратегії заборони проектування противником сили в повітрі та критичній важливості підтримувати необхідний перелік спроможностей для її реалізації. Цей перелік включає ЗРК/ЗАК, поліфункціональні винищувачі четвертого покоління і радіолокаційні станції. Від подальшої здатності України ефективно і якісно застосовувати на практиці відповідну стратегію залежить не лише результат ведення бойових дій на суші і на морі, а і майбутнє України як таке. Вже на сьогодні чітко зрозуміло, що керівництво РФ обрало стратегію повільного виснаження України і перетворення її на недіездатну державу в середньо- і довгостроковій перспективі шляхом відлякування людей, капіталів і технологій. Відповідну стратегію передбачається реалізувати в тому числі й в рамках підтримання здатності завдавати комбіновані удари на всю глибину території України. Як наслідок, підтримка і розвиток спроможностей для реалізації стратегії заборони проектування сили в повітрі є одним із ключових завдань, яке не втрачатиме своєї актуальності.

Стратегія заборони проектування сили на морі (sea denial)

Бойові дії на морі почалися з повного домінування РФ у північно-західній частині Чорного моря, символом якого стала торговельна блокада і загроза висадки морського десанту в Одесі.²² Проте протягом 20 місяців Україна змогла перейти від оборони до проактивних дій, які на сьогодні створюють все більше загроз і ризиків для Чорноморського флоту РФ у ключовому пункті його постійної дислокації — тимчасово окупованому Севастополі.

Еволюція війни на морі пройшла три важливі етапи:

1. Нівелювання загрози висадки десанту в Одесі;
2. Створення зони заборони і обмеження доступу (A2/AD) в північно-західній частині Чорного моря;
3. Перехід України до проактивних дій для створення загрози Чорноморському флоту РФ в пунктах постійної дислокації з метою витискання із західної частини Чорного моря.

Ці етапи дають як цінні уроки щодо напрямків воєнного будівництва на морі, так і розуміння обмежень щодо можливостей проектування сили на морі і з моря.

Перший етап (кінець лютого і початок квітня 2022 року) — нівелювання загрози висадки морського десанту в Одесі — важливий насамперед тим, що яскраво демонструє багатомірний характер сучасної війни в прибережних водах. Унеможливлення спроби висадки морського десанту відбулося значною мірою завдяки успішним діям Сил оборони України в повітряному і наземному доменах. У першому випадку мова як раз йде про реалізацію стратегії унеможливлення проектування сили в повітрі і, як наслідок, гарантування того, що гіпотетичний морський десант не зможе отримати належної вогневої підтримки з повітря. В другому випадку мова йде про те, що спроба наземного угруповання РФ швидко вийти на околиці Одеси з метою підтримки морського десанту провалилася через успішні дії Сил оборони України на Миколаївщині. Таким чином,

²² Russia's Amphibious Operation Dilemma — <https://www.navalnews.com/naval-news/2022/03/russias-amphibious-operation-dilemma>

перша перемога України на морі фактично була здобута, перш за все, завдяки успішним діям Сил оборони України на суші і в повітрі.

Другий етап (середина квітня 2022 — кінець червня 2022) став, власне, періодом, коли Україна комплексом заходів змогла створити зону заборони і обмеження доступу в північно-західній частині Чорного моря.²³ Відповідна зона створила загрозу для надводних кораблів ЧФ РФ і, як наслідок, нівелювала загрозу морської блокади за допомогою надводних кораблів. Вузловими пунктами цієї боротьби стало знищення флагмана Чорноморського флоту РФ ракетного крейсера «Москва» за допомогою ПКР (протикорабельних ракет) і боротьба за острів Зміїний. На кінець червня 2022 року Україна примусила РФ евакуювати свій гарнізон із острова Зміїний.²⁴ Відповідний ефект було досягнуто завдяки комплексному вогневому ураженню по, власне, гарнізону і системах ППО, а також по системі забезпечення відповідного гарнізону. Комплексне вогневе ураження здійснювалося завдяки САУ і РСЗВ, ударним БПЛА типу Bayraktar і пілотованій авіації, а також ПКР Harpoon (дальність до 175 км). Саме створення зони заборони і обмеження доступу стало фізичною основою для зернової угоди, яка проїснувала протягом липня 2022 — липня 2023 року.

Третій етап (від вересня 2022 року і дотепер). Витіснення щонайменше надводного компонента ЧФ РФ із північно-західної частини Чорного моря не означало відмову України від подальших проактивних дій. Основою для таких дій стали надводні безпілотні платформи. Вперше відповідні платформи були застосовані в жовтні-листопаді 2022 року для атак російських об'єктів у Севастополі та Новоросійську.²⁵ Надводні безпілотні платформи виявилися важливим інструментом після одностороннього виходу РФ із зернової угоди в другій половині липня 2023 року з подальшою спробою перехоплювати кораблі з українським зерном у південно-західній частині Чорного моря поза межами дії ПКР Harpoon.²⁶ Так само відповідні платформи створюють загрозу для надводних кораблів ЧФ РФ поза пунктами постійної дислокації, незважаючи на обмеження в автономності й дальності.²⁷ Окрім того, відповідні платформи типу Sea Baby використовували для атаки на Кримський міст.²⁸

Так чи інакше, на поточному етапі безекіпажні надводні платформи стали важливим елементом триваючого протистояння на морі, суть якого полягає у створенні можливостей для безперебійного експорту з українських портів Чорного моря з паралельним наروщення ризиків для Чорноморського флоту РФ поблизу пунктів постійної дислокації.

Важливою і актуальною проблемою залишається мінна небезпека, яка з'явилася внаслідок активного використання ЧФ РФ мінних загороджень на шляхах експорту аграрної продукції.²⁹ Її вирішення можливе як за рахунок отримання/використання класичних

²³ An Anti-Access Denial Strategy for Ukraine — <https://cimsec.org/an-anti-access-denial-strategy-for-ukraine>

²⁴ The battle for Snake Island — <https://www.economist.com/europe/2022/06/27/the-battle-for-snake-island>

²⁵ Ukraine's Maritime Drone Strikes Again: Reports Indicate Attack On Novorossiysk — <https://www.navalnews.com/naval-news/2022/11/ukraine-maritime-drone-strikes-again-reports-indicate-attack-on-novorossiysk>

²⁶ Ukrainian forces attack two patrol ships of Russian fleet in south-western part of Black Sea — <https://en.interfax.com.ua/news/general/934984.html>

²⁷ Russian ship hit in Novorossiysk, Black Sea drone attack, Ukraine sources say — <https://www.bbc.com/news/world-europe-66402046>

²⁸ The moment Ukraine used an experimental drone to attack a Russian bridge — <https://edition.cnn.com/2023/08/15/europe/ukraine-crimea-bridge-drone-strike-video-intl/index.html>

²⁹ Sea mines: the deadly danger lurking in Ukraine's waters — <https://www.theguardian.com/world/2022/jul/11/sea-mines-ukraine-waters-russia-war-black-sea>

мінних тральщиків, так і за рахунок перетворення цивільних суден на засоби боротьби з мінами різних типів завдяки встановленню/використанню на них відповідного спеціалізованого обладнання.

Із іншого боку, незважаючи на значні українські успіхи, саме в протистоянні в морському вимірі важливо розуміти і об'єктивні обмеження щодо того, що Україна може досягти саме успішними діями на морі та із моря. Обмеження пов'язані з тим, що значна частина російського потенціалу проектування сили на морі спирається на розміщені на окупованому півострові платформи — гелікоптери і літаки, ПКР, ППО.³⁰ Поки що українські морські системи озброєння не дозволяють завдавати ураження, працюючи з моря по об'єктах на суші. Як наслідок, активно застосовуються крилаті ракети авіаційного базування, БПЛА різних типів, модифіковані крилаті ракети українського виробництва для наземних ударів. Врешті-решт подібна ситуація показує, що лише повна деокупація Криму може гарантувати свободу судноплавства і безпеку в Чорному морі.³¹ В іншому випадку, мова йтиме лише про мінімізацію загрози завдяки комбінованим діям із моря, а також ударам систем «повітря-суша» і «суша-суша».

Таким чином, бойові дії на морі дають неоціненний практичний досвід щодо напрямків воєнного будівництва на морі, з точки зору відповідних спроможностей, виходячи з наявних завдань і обмежень. До 24 лютого 2022 року в Україні дискутували про два підходи щодо воєнного будівництва на морі — асиметричний і симетричний.³² Асиметричний підхід наголошував на розвитку спроможностей, які унеможливлюватимуть для противника проектування сили на морі — наземні ПКР, ракетні катери, безпілотні надводні й підводні платформи різних типів, мінні загородження. Симетричний підхід наголошував на розбудові надводних кораблів типу корвет. Розвиток подій показав перспективність саме асиметричного підходу, який дозволив вирішити більшість завдань. Так само бойові дії в північно-західному Чорномор'ї загалом продемонстрували те, що в прибережних водах перевага остаточно переходить до сторони, яка наголошує на обмеженні проектування сили. При цьому виконувати відповідні завдання можна з мінімальною інвестицією ресурсів, зважаючи на еволюцію та здешевлення технологій.

³⁰ In Satellite Images Of Russian-Occupied Crimea, Experts Point To Potential Targets For Ukraine — <https://www.rferl.org/a/ukraine-crimea-satellite-russia-targets/32176768.html>

³¹ Nuland: US supports Ukraine striking targets in Crimea — <https://kyivindependent.com/nuland-us-supports-ukraine-striking-targets-in-crimea>

³² Strategy of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine 2035 — <https://navy.mil.gov.ua/en/strategiya-vijskovo-morskyh-syl-zbrojnyh-syl-ukrayiny-2035>

Бойові дії на суші. Від оборони до наступу

Не зважаючи на важливість інших двох фізичних доменів ведення війни (особливо повітряного) на перебіг бойових дій після 24 лютого 2022 року, війна України і РФ є перш за все найбільшою сухопутною війною в Європі, де ключовим залишається ведення оборонних та наступальних операцій із метою збереження чи поновлення контролю над відповідними ділянками суходолу.

Виходячи із характеру бойових дій після 24 лютого 2022 року, Сили оборони України повинні бути спроможними вести як оборонні, так і контрнаступальні/наступальні операції, швидко переходячи від оборони до наступу з метою недопущення перегрупування сил противника та створення ним глибоко ешелонованої системи оборони. Ціллю оборонних операцій є виснаження наступального потенціалу противника, мінімізація вклинь противника на власній території і створення передумов для швидкого та рішучого переходу до контрнаступу. Протягом 2022–2023 років Україна продемонструвала відповідні зразки як маневреної осередкової, так і статичної суцільної оборони. Із іншого боку, лише контрнаступальні/наступальні операції можуть вирішувати повною мірою завдання щодо нанесення відповідного рівня ураження і звільнення тимчасово втрачених територій, що є передумовою для політичного врегулювання на вигідних умовах. Протягом 2022–2023 років Сили оборони України здійснили низку успішних контрнаступальних операцій, які дозволили звільнити тимчасово втрачені території та завдавати відповідний рівень ураження противнику. Водночас проведення класичної наступальної операції в умовах створення противником ешелонованої оборони, підготовленої в інженерному відношенні, виявилось викликом для Сил оборони України, як показала наступальна операція на Таврійському напрямку, що почалася в червні 2023 року. Відповідний досвід має бути врахований в рамках забезпечення відповідного рівня спроможностей.

Перш ніж говорити про відповідні спроможності, необхідні для ведення різних типів операцій на суші, варто відзначити магістральні тенденції в еволюції засобів ведення війни, які чинять безпосередній вплив на форми і методи застосування сил та засобів у сухопутному вимірі, а саме:³³

- ◆ збільшення кількості засобів вогневого ураження різних типів для ведення так званих безконтактних бойових дій;
- ◆ масштабне використання безпілотних авіаційних комплексів різних типів як для ведення розвідки в режимі реального часу, так і все більше для нанесення ураження.

В сукупності відповідні тенденції формують принципово інше поле бою ніж те, яке вважали класичним за результатами WWII. Замість чіткого поділу на фронт, де сили обмінюються ударами, і тил, де здійснюється перегрупування, межа між фронтом і тилом все більше стирається. При цьому, звісно, основна інтенсивність обміну ударами відбувається в так званій тактичній і оперативній глибині. Проте на сьогодні відповідні технології дозволяють повнішою мірою вирішувати завдання ізоляції театру ведення бойових дій, знищення системи управління і забезпечення, якісного знищення пріоритетних елементів бойової побудови противника, що врешті створює основи для масштабного застосування маневреної компоненти. Так само акцент боротьби зміщується

³³ Jack Watling «The Arms of the Future: Technology and Close Combat in the 21st Century: Technology and Close Combat in the Twenty-First Century (New Perspectives on Defence and Security)».

з масування і маневрування значними наземним з'єднаннями до насамперед завоювання, утримування і використання домінування в ситуаційній обізнаності та вогневому ураженні, як гарно показали війни і збройні конфлікти останніх 30 років.

Оскільки жодна зі сторін не змогла захопити, утримувати і використовувати так зване домінування в повітрі, то фактично війна України і РФ перетворилася, перш за все, на протистояння ракетних військ і артилерії обидвох сторін. Із великою часткою ймовірності, гіпотетичне протистояння за вогневе домінування в майбутньому теж буде зводитися до протистояння саме ракетних військ і артилерії, доповнених БПЛА різних типів.

У цих умовах розвиток ракетних військ і артилерії стає найбільш пріоритетним завданням в частині розбудови спроможностей Сил оборони України для ведення успішних дій на суші як в обороні, так і в наступі. Кількісне і якісне посилення потенціалу ракетних військ і артилерії було одним із ключових пріоритетів розвитку Сил Оборони України в 2014–2021 роках.³⁴ Так само не дивно, що саме посилення цієї складової стало пріоритетним завданням в рамках роботи «формату Рамштайн» із середини квітня 2022 року.³⁵ Тобто з моменту, коли значною мірою в Україні вичерпалися власні запаси боєприпасів до артилерії радянських зразків, на які Сили оборони України спиралися в рамках зриву оригінального плану противника.

Україна отримала від міжнародних партнерів до 540 гаубиць західного зразка калібру 155 мм і 126 гаубиць калібру 105 мм.³⁶ Окрім того, лише від США Україна отримала 2 млн боєприпасів калібру 155 мм і 800 тисяч боєприпасів калібру 105 мм осколково-фугасного типу протягом останніх 1,5 року.³⁷ Відповідної кількості виявилось достатньо для стабілізації лінії фронту і ведення оборонних/контрнаступальних операцій. Однак цієї кількості виявилось недостатньо для повного завоювання домінування у вогневому ураженні, що визначається як одна з умов ведення наступальних операцій.

Хоча відповідна кількість боєприпасів може здаватися значною, але, для порівняння, РФ в 2022 році витратила і втратила до 11-12 млн артилерійських боєприпасів. За попередніми приблизними підрахунками, в 2023 році відповідний показник може скласти до 7 млн боєприпасів.³⁸ Фактично Україні шляхом акценту на «точності на противагу масовості вогню» вдалося мінімізувати до певної міри перевагу РФ як в кількості стволів артилерії, так і боєприпасів до них. Проте акцент на точності ускладнюється активною роботою РЕБ і ППО РФ, які знищують/ускладнюють роботу БПЛА розвідки різних типів, котрі, в свою чергу, використовуються для коригування ракетних військ і артилерії Сил оборони України.³⁹

Не менш важливим сегментом поряд зі ствольною артилерією є високоточні РСЗВ типу М142/270, які, на думку США, мають стати основою вогневої могутності Сил оборони

³⁴ RUSI «Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022» — <https://rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/preliminary-lessons-conventional-warfighting-russias-invasion-ukraine-february-july-2022>

³⁵ Artillery is playing a vital role in Ukraine — <https://www.economist.com/europe/2022/05/02/artillery-is-playing-a-vital-role-in-ukraine>

³⁶ Answering The Call: Heavy Weaponry Supplied to Ukraine — <https://www.oryxspioenkop.com/2022/04/answering-call-heavy-weaponry-supplied.html>

³⁷ IMMEDIATE RELEASE Fact Sheet on U.S. Security Assistance to Ukraine September 7, 2023 — <https://media.defense.gov/2023/Sep/07/2003296114/-1/-1/0/UKRAINE-FACT-SHEET.PDF>

³⁸ Kim Jong Un's visit to Russia hints at grim battlefield math for Putin — <https://www.washingtonpost.com/world/2023/09/14/putin-kim-artillery-north-korea-ukraine>

³⁹ Russia's jamming of US-provided rocket systems complicates Ukraine's war effort — <https://edition.cnn.com/2023/05/05/politics/russia-jamming-himars-rockets-ukraine/index.html>

України в майбутньому.⁴⁰ Дійсно, постачання і використання відповідних систем разом із коректованим боєприпасом типу М31 протягом кінця червня-початку вересня 2022 року дозволило зупинити артилерійський наступ РФ на сході України, а також підготувати основу для успішних контрнаступальних дій на Харківщині та Херсонщині шляхом порушення системи управління і забезпечення російських військ. Всього, за оцінками тодішнього керівника ОКНШ генерала Марка Міллі, на початок вересня 2022 року системи М142/270 знищили до 400 російських об'єктів.⁴¹ Проте відповідний ефект від застосування РСЗВ почав зменшуватися з осені 2022 року через розосередження системи управління і забезпечення, відтягування більш важливих об'єктів за межі дії боєприпасу М31 і використання систем РЕБ.

Як наслідок, важливим стало отримання Україною крилатих і балістичних ракет малого радіусу дії (до 500 км). На сьогодні Україна отримала від Великої Британії і Франції крилаті ракети авіаційного базування типу Storm Shadow/SCALP-EG (дальність до 280 км) із осколково-фугасною бойовою частиною, а також балістичні ракети типу ATACMS (дальність до 165 км) із касетною бойовою частиною. Відповідної кількості виявилось недостатньо для повної ізоляції району ведення наступальної операції, знищення системи забезпечення і управління. Проте відповідні ракети були ефективно використані в вересні-жовтні 2023 року в рамках ударів по інфраструктурі Чорноморського флоту із метою гарантування свободи мореплавства і витискання Чорноморського флоту із тимчасово окупованого Криму, а також по системам ППО і армійській авіації РФ.⁴²

Поряд, власне, із різноманітними системами ураження ракетних військ і артилерії дуже пріоритетне місце в системі перспективних спроможностей для війни в наземному вимірі посідають системи розвідки і спостереження, а також і все більше ураження, які пов'язані з безпілотними авіаційними комплексами різних типів. Саме поєднання засобів розвідки відповідних типів на основі БПЛА і ракетно-артилерійських систем дозволило Силам оборони України створити належні розвідувально-вогневі і розвідувально-ударні комплекси та досягти точності вогню, на противагу масовості вогню, який практикують ЗС РФ. Засоби розвідки на основі БПЛА поділяють на щонайменше три категорії — залежно від глибини розвідки і забезпечення роботи відповідних систем:

- ◆ засоби тактичної розвідки рівня «рота-батальйон», які виявляють цілі передусім для мінометів, гранатометів та тактичних баражуючих боєприпасів (на базі FPV-дронів), а також корегують їхню роботу. В даному випадку мова йде про цивільні БПЛА типу Mavic DJI 3;
- ◆ засоби розвідки окремих артилерійських груп лінійних бригад. Цю нішу заповнюють системи типу «Фурія» чи «Лелека-100»;
- ◆ врешті в інтересах окремих артилерійських бригад, які працюють на оперативнотактичну глибину, діють такі БПЛА, як PD-2 чи Shark.

⁴⁰ The Pentagon announces an additional \$1.1 billion in long-term aid for Ukraine — <https://www.nytimes.com/2022/09/29/world/europe/the-latest-us-military-package-for-ukraine-calls-for-1-1-billion-in-long-term-aid.html>

⁴¹ The American Guided Rockets Helping Ukraine Destroy Russian Forces — <https://www.nytimes.com/2022/09/09/us/ukraine-weapons-rockets.html>

⁴² Ukraine hits HQ of Russia's symbolic Black Sea navy — <https://www.bbc.com/news/world-europe-66887524>
Destruction From Ukraine's First ATACMS Strike Now Apparent — <https://www.thedrive.com/the-war-zone/destruction-from-ukraines-first-atacms-strike-now-apparent>

На сьогодні ключовою проблемою є втрати відповідних систем від ППО і РЕБ РФ — перш за все, тактичної ланки типу Mavic DJI 3.⁴³ Окремою темою є масове розгортання виробництва розвідувальних БПЛА тактичної ланки для зменшення залежності від китайських виробничих потужностей у відповідному сегменті. Оскільки на сьогодні виникла парадоксальна ситуація, коли саме виробники КНР домінують у сегменті якісних цивільних БПЛА, що застосовуються для розвідки тактичного рівня.

Подальшим розвитком використання БПЛА у війні України з РФ стало створення БПЛА-камікадзе на основі технології FPV.⁴⁴ Дані системи все активніше почали використовуватися в рамках кампанії 2023 року для компенсації браку вогневої могутності (як наслідок, нестачі штатних засобів ураження та боєприпасів до них). Дані БПЛА-камікадзе показали себе як ефективний засіб з точки зору «витрачені ресурси-отриманий результат», змушуючи шукати різноманітні засоби протидії по типу протикумулятивних решіток чи портативних систем РЕБ. Не менш знаковим стало використання противником БПЛА типу «Ланцет», які виявилися серйозним інструментом боротьби із САУ, РЛС, ППО і авіацією України.⁴⁵ В той же час БПЛА типу Bayraktar TB2 продемонстрували максимальний ефект як автономний розвідувально-ударний комплекс до розгортання РФ інтегрованої системи ППО. На даний момент роль БПЛА типу Bayraktar TB2 зведена здебільшого до ведення розвідки.⁴⁶

Іншим критично важливим напрямком поряд із забезпеченням ударних спроможностей є забезпечення їх живучості, що в першу чергу пов'язане з розвитком і забезпеченням ППО Сухопутних військ. Актуальність відповідної проблематики яскраво демонструє передусім активне використання ЗС РФ БПЛА як для ведення розвідки, так і для ураження, а також більш класичних ударних гелікоптерів і авіації. Україна отримала від партнерів різноманітні засоби забезпечення ППО Сухопутних військ — ПЗРК, зенітно-ракетні комплекси типу Stormer та Avenger, зенітно-артилерійські комплекси типу Gerard. Проте Україна стикається з дилемою одночасного забезпечення ППО країни і ППО Сухопутних військ. Як наслідок, частина вищезгаданих систем була перенаправлена на ППО країни. Окрім того, системи типу Avenger чи Gerard є недостатніми в умовах застосування противником ударних гелікоптерів із сучасними ПТРК чи літаків із КАБ.

Не менш важливим сегментом є напрямок РЕБ і радіотехнічної розвідки (РТР).⁴⁷ Засоби РЕБ виявилися асиметричною перевагою РФ, яка дозволяє ускладнювати роботу українських розвідувально-ударних і розвідувально-вогневих комплексів як в сегменті розвідки, так і в сегменті використання корегованих боєприпасів. В той же час якісна РТР дозволяє краще розуміти те, наскільки активно ворог використовує різні частоти, виявляти джерела випромінювання і дозволяє видавати цілевказання для нанесення ураження по джерелах випромінювання.

⁴³ New Report: Ukraine Drone Losses Are '10,000 Per Month' — <https://www.forbes.com/sites/davidhambling/2023/05/22/ukraine-drones-losses-are-10000-per-month>

⁴⁴ Trenches and tech on Ukraine's southern front — <https://www.economist.com/europe/2023/10/29/trenches-and-tech-on-ukraines-southern-front>

⁴⁵ How Russia's homegrown Lancet drone became so feared in Ukraine — <https://kyivindependent.com/how-russias-homegrown-lancet-drone-became-so-feared-in-ukraine>

⁴⁶ Are the once-vaunted Bayraktar drones losing their shine in Ukraine? — <https://www.defensenews.com/global/europe/2023/10/31/are-the-once-vaunted-bayraktar-drones-losing-their-shine-in-ukraine>

⁴⁷ Ukraine's invisible battle to jam Russian weapons — <https://www.bbc.com/news/world-europe-66279650>

Загалом спроможності вести ефективні бойові дії на суші, звісно, не обмежуються ракетними військами і артилерією, засобами розвідки і спостереження, армійською ППО і РЕБ/РТР. Проте саме ця четвірка на майбутню перспективу залишиться ключовою, з точки зору формування сприятливих контурів поля бою та ведення бойових дій в обороні й наступі на суші, за умови, якщо жодна зі сторін не може завоювати, утримувати і використовувати домінування в повітрі.

Якщо говорити про інші напрямки, то в сегменті танки/бойові броньовані машини різних типів, війна України і РФ знову підняла дискусію щодо надмірної вразливості бронетехніки.⁴⁸ Бронетехніка стикається з усе більшим переліком загроз на полі бою, яке стає все більш транспарентне і смертоносне. Як наслідок, значна частина покращень концентрується на посиленні живучості відповідних машин, а не на збільшенні їх вогневої могутності, що є показовим. Із іншого боку, вразливість бронетехніки не означає автоматичну відмову від неї.⁴⁹ Наступальна операція України влітку 2023 року показала, що можливість підбити відповідний танк чи БМП не означає повного знищення машини, яка часто підлягає відновленню. Водночас відповідний екіпаж, що є найбільшою цінністю, залишається живим. Не менш показовим, із точки зору тенденцій, на полі бою є використання танків як ерзац-артилерії шляхом ведення вогню із закритих позицій непрямою наводкою за допомогою якісного програмного забезпечення.

Так само війна України і РФ показала важливість всебічного інженерного забезпечення дій в обороні та наступі. Особливо мова йде про здатність швидко створити відповідні позиції для оборони, а також про швидке і масове подолання мінних загороджень. Історично саме різні види бойового (оперативного) забезпечення є одним із напрямків, який фінансують за залишковим принципом. Проте в умовах бойових дій високої інтенсивності значення забезпечення бойових дій (в першу чергу, інженерного) демонструє свою актуальність. Власне, це гарно було продемонстровано в рамках наступальної операції Сил оборони України на Таврійському напрямку. Російські мінні загородження в поєднанні з іншими засобами ураження виявилися серйозною перешкодою для реалізації задуму операції. Не менш важливим напрямком є інженерне забезпечення подолання природних і штучних перешкод.

⁴⁸ War Will Never Be This Bulky Again — <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2022/05/ukraine-russia-putin-war/638423>

⁴⁹ The Tank is Dead... Long Live the Tank. The Persistent Value of Armored Combined Arms Teams in the 21st Century — <https://www.armyupress.army.mil/journals/military-review/online-exclusive/2023-ole/the-tank-is-dead>

Висновки

До 24 лютого 2022 року Україна і західні партнери не змогли побудувати найбільш раціональну взаємодію в сфері оборони, наголошуючи на власних пріоритетах і відмовляючись належною мірою враховувати думку іншої сторони. Для України пріоритетом було отримання озброєння і військової техніки тут і зараз для посилення ефекту стримування, зважаючи на наростання російської військової загрози. Наші партнери більше концентрувалися на розвитку інституцій і процесів, які в ідеалі мали б забезпечити краще використання обмежених ресурсів. Події показали необхідність комбінування відповідних підходів. Поруч із розвитком інституцій і процесів, відповідно до підходів країн НАТО, критично важливим є системне отримання відповідних спроможностей для ведення бойових дій у ключових фізичних вимірах війни.

Тож нині, виходячи з досвіду бойових дій після 24 лютого 2022 року і зважаючи на відповідні завдання, які можуть постати перед Силами оборони України в майбутньому, можна говорити про такі спроможності для ведення бойових дій у відповідних доменах:

1. **Повітряний.** Зенітно-ракетні/зенітно-артилерійські комплекси, засоби ПРО, радіолокаційні системи, поліфункціональні винищувачі четвертого покоління із повним спектром засобів ураження.
2. **Морський.** Протикорабельні ракетні комплекси наземного базування і ракетні катери, безпілотні надводні й підводні платформи, засоби розвідки і спостереження, засоби встановлення мінних загороджень і боротьби з ними.
3. **Сухопутний.** Ствольна і реактивна артилерія, крилаті й балістичні ракети наземного базування, БПЛА для проведення розвідки і нанесення ударів, ППО, засоби РЕБ і РЕР, інженерне забезпечення.

У перспективі мова повинна йти про об'єднання відповідних елементів в єдину систему збору, обробки і використання інформації, яка буде спроможна отримувати розвідувальні дані від країн НАТО. Дана тематика визначається як ключовий пріоритет країнами НАТО поряд із розвитком систем ураження в плані дальності, точності й мобільності.

Описаний перелік спроможностей, необхідних для Сил оборони України, для реалізації відповідних стратегій і завдань у трьох ключових фізичних вимірах бойових дій, виходячи з досвіду бойових дій після 24 лютого 2022 року, не є вичерпним. Це радше запрошення до дискусії на фоні того, що ключовим залишається розробка рамкових політичних документів, які визначають формат взаємодії в сфері безпеки і оборони з окремими країнами формату «Рамштайн» у середньостроковій перспективі.

Ключовим викликом поряд з якісною підготовкою для досягнення ефекту стримування шляхом набуття, опанування і демонстрації готовності до застосування відповідних спроможностей є питання фінансового забезпечення відповідної політики. У 2019–2021-ті Україна змогла виділяти на оборону до \$5 млрд доларів (2,8–2,9% ВВП) на рік, із яких на озброєння і військову техніку витрачалося до \$1 млрд. Водночас протягом останніх 18 місяців лише від США Україна отримала допомоги на безпосереднє посилення обороноздатності на суму \$43,7 млрд. Загалом же країни формату «Рамштайн» надали Україні озброєння і військової техніки на \$76 млрд.⁵⁰

⁵⁰ Opening Remarks by Secretary of Defense Lloyd J. Austin III at the 15th Ukraine Defense Contact Group (As Delivered) — <https://www.defense.gov/News/Speeches/Speech/Article/3529842/opening-remarks-by-secretary-of-defense-lloyd-j-austin-iii-at-the-15th-ukraine>

Таким чином, одним із ключових, поряд із визначенням мінімального переліку спроможностей, залишається питання поділу фінансування відповідних спроможностей між Україною і міжнародними партнерами. Розподіл гіпотетично може відбуватися за доменами — наприклад, Україна бере на себе відповідальність за фінансування спроможностей для наземного і частково морського домену війни. А партнери здійснюють пряме чи опосередковане (шляхом постачання боєприпасів) фінансування спроможностей для ведення бойових дій у повітряному просторі як найбільш вартісному з точки зору витрат.

При цьому інституційна позиція команди аналітичного відділу «Повернись живим» продовжує полягати в тому, що приєднання України до НАТО в короткостроковій перспективі є більш ощадливим варіантом, із точки зору витрат на гарантування ефекту стримування як для України, так і західних партнерів, ніж розвиток мінімально необхідної лінійки спроможностей для дій у ключових доменах ведення війни Силами оборони України із залученням партнерів.⁵¹

⁵¹ No Alternative. Ukraine's Full Fledged NATO Membership Is The Only Efficient Security Guarantee — <https://savelife.in.ua/en/materials/research-en/no-alternative-ukraines-full-fledged-nat-en>